

#01

Onderzoekend vermogen geïntegreerd in het voltijd curriculum van de pabo: twee werkzame principes voor duurzame integratie

Auteurs: Kitty Leuverink (Hogeschool Utrecht)
Carolien Duijzer
Marjolijn Peltenburg (Marnix Academie)

Samenvatting

Onderzoekend vermogen is voor (aanstaande) leerkrachten essentieel om complexe, context-specifieke vragen uit hun beroepspraktijk te analyseren en aanpakken. In dit praktijkvoorbeeld – het eerste deel van een tweeluik – beschrijven we hoe de Marnix Academie onderzoekend vermogen een geïntegreerde plek heeft gegeven in het vernieuwde voltijdcurriculum van de pabo. We beschrijven hoe we een doorlopende leerlijn onderzoekend vermogen integreerden in beroepstaken van studenten en hoe we opleiders ondersteunden bij de integratie in hun eigen onderwijs. We laten zien hoe onze aanpak verschoof van aanbodgestuurd -met een visie, leeruitkomsten, lesmateriaal en intervisiebijeenkomsten - naar vraaggestuurd, waarbij we samen met opleiders aanknopingspunten zochten voor onderzoekend vermogen in concrete leertaken. Ten eerste helpt het om onderzoekend vermogen niet als losse leerlijn aan te bieden, maar samen met opleiders aanknopingspunten te vinden in bestaande leer- en beroepstaken. Ten tweede blijkt het werken met frontprofessionals - opleiders die collega's op de leerpleinen ondersteunen - een werkzame manier om die integratie duurzaam te verankeren. We sluiten af met een kritische reflectie van opleiders en studenten en hoe deze geïntegreerde aanpak doorwerkt in de afstudeerfase, het onderwerp van het tweede deel van dit tweeluik.

Introductie

“Tom, tweedejaars pabo-student, geeft tijdens zijn stage een rekenles aan groep 5. Terwijl hij instructie geeft aan een klein groepje, merkt hij dat andere leerlingen moeite hebben om zelfstandig aan de slag te gaan. Na afloop van de les vraagt hij zich af: Hoe kan ik mijn les zo organiseren dat álle leerlingen inhoudelijk bezig zijn?”

De vraag van Tom is typerend voor de beroepsvragen waar (aanstaande) leerkrachten dagelijks mee te maken hebben. Deze vragen zijn contextspecifiek, complex en kennen geen pasklaar antwoord. Daarnaast spelen ook vraagstukken die breder zijn dan de eigen klassensituatie, zoals teruglopende onderwijsresultaten in de bovenbouw of de noodzaak tot formatief handelen. Om in te kunnen spelen op dergelijke vragen is onderzoekend vermogen essentieel (Munneke et al., 2023).

In deze bijdrage beschrijven we hoe onze aanpak zich ontwikkelde van een aanvankelijk aanbod-gestuurde naar een vraaggestuurde benadering. Deze verschuiving leverde twee werkzame principes op die volgens ons bijdragen aan een duurzame integratie van onderzoekend vermogen.

Onderzoekend vermogen definiëren we als:

*“Het vermogen om in professionele situaties vast te kunnen stellen wat je **wel en niet weet en kunt**, en waar nodig deze ontbrekende kennis met een **passende grondigheid** te kunnen creëren én **bruikbaar** maken voor en mét anderen in de beroepssituaties waarin jij werkt.”* (Munneke et al., 2023, p. 25).

Voor Tom betekent dit dat hij zijn lespraktijk niet alleen kan analyseren, maar ook nieuwe kennis kan creëren en toepassen. Die kennis is waardevol voor zijn eigen werk, maar wordt pas écht betekenisvol wanneer hij haar deelt met en bruikbaar maakt voor zijn collega's, bijvoorbeeld door zijn ervaringen in te brengen in een teamoverleg. Onderzoekend vermogen is daarmee niet alleen een individuele, maar ook een gezamenlijke aangelegenheid (Munneke et al., 2023).

Focus van deze bijdrage

Deze bijdrage is het eerste deel van een tweeluik. In het tweede deel richten we ons op de afstudeerfase (zie Afbeelding 1), waarin we de overgang maakten van ‘een afstudeeronderzoek doen’ naar ‘betekenisvol onderzoek met impact’. In dit eerste deel laten we zien hoe we onderzoekend vermogen als geïntegreerde doorgaande leerlijn hebben ontwikkeld en ingevoerd in het voltijdcurriculum (propedeuse en hoofdfase). We delen daarbij de belangrijkste *lessons learned*. Eerst schetsen we kort de context van onze hogeschool.

Afbeelding 1: Overzicht leerlijn onderzoekend vermogen per opleidingsfase

Context: Hogeschool Marnix Academie

De Marnix Academie is een hogeschool gespecialiseerd in het opleiden en verder ontwikkelen van leerkrachten en andere professionals in onderwijs en kinderopvang. In het studiejaar 2019-2020 stond de Marnix Academie aan de start van een algehele herziening van het voltijd curriculum. Die herziening was ingrijpend: niet alleen de inhoud, maar ook de werkwijze veranderde, doordat studenten voortaan op leerpleinen werken. Op basis van de landelijke Kwaliteitsafspraken startten in dezelfde periode negen innovatieve projecten met als doel de kwaliteit van het onderwijs te verbeteren. Eén daarvan richtte zich op onderzoekend vermogen.

Dit project kende twee doelen: (1) de bestaande onderzoeksleerlijn te herzien vanuit het beroepsprofiel van de leerkracht, waarbij we kozen voor integratie van onderzoekend vermogen in de leer- en beroepstaken van studenten; en (2) opleiders ondersteunen bij het integreren van onderzoekend vermogen in hun eigen onderwijs.

Waarom onderzoekend vermogen en waarom geïntegreerd?

In de afgelopen twintig jaar is er binnen het hbo steeds meer aandacht gekomen voor het doen van onderzoek (zie HBO-raad, 2009) waarbij de nadruk vooral op methodische grondigheid lag, en minder op praktische relevantie (Munneke et al., 2023). Onderzoek werd veelal gezien als een op zichzelf staande activiteit, zonder direct verband met het dagelijks handelen in de beroepspraktijk. Dat riep de vraag op: wat moeten hbo-professionals – zoals (aanstaande) leerkrachten – *kunnen* als het gaat om onderzoek?

Het voorbeeld van Tom laat zien dat professionals te maken hebben met (voor hen nieuwe) vragen. Dit zijn vragen waarvoor geen standaardoplossingen bestaan. Hoe een leerkracht kan handelen is sterk afhankelijk van de context. Tom kan ervoor kiezen werkvormen uit te proberen die collega's ook vaker inzetten. Een andere mogelijkheid is dat hij onderzoek doet naar *waarom* leerlingen moeite hebben zelfstandig te werken tijdens de rekenles. Tom kan bijvoorbeeld eerst zijn praktijkvraag aanscherpen: waarom haken leerlingen af tijdens het zelfstandig werken? Vervolgens observeert hij zijn klas, benut hij literatuur en de ervaringskennis van collega's, probeert een andere aanpak uit en bespreekt de opbrengsten met zijn mentor. Hoe grondig Tom te werk gaat is afhankelijk van verschillende factoren, zoals tijd en urgentie van de vraag. Om hierin goede keuzes te maken heeft Tom *onderzoekend vermogen* nodig.

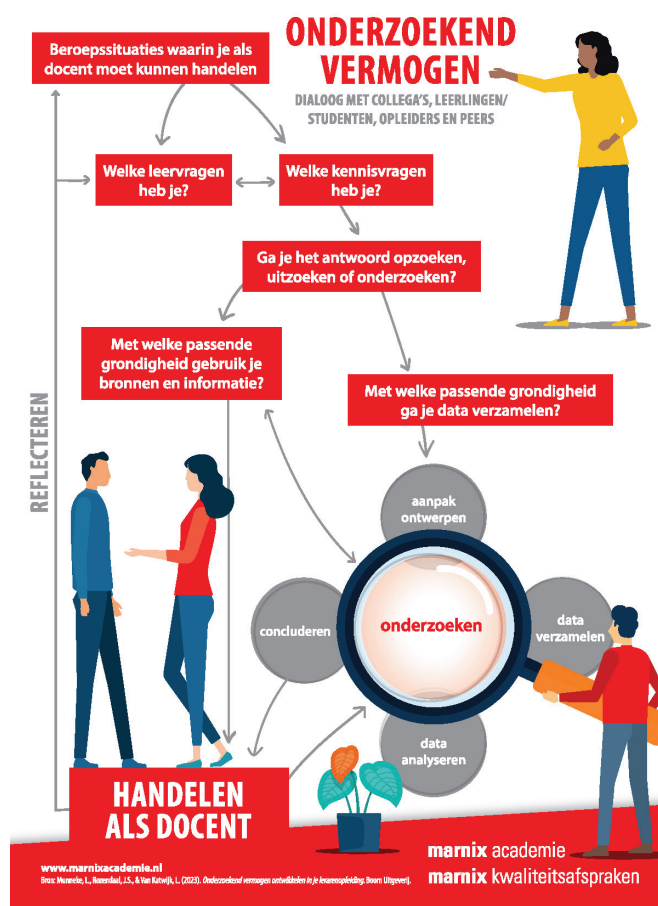
Het is belangrijk dat studenten zoals Tom tijdens de opleiding de mogelijkheid krijgen onderzoekend vermogen te ontwikkelen. Dat helpt hen later om flexibel te zijn en goed voorbereid in te spelen op een steeds veranderende beroepspraktijk (Markauskaite & Goodyear, 2017; van Katwijk, 2020). Onderzoek doen wordt zo een geïntegreerd onderdeel van het professionele handelen, in plaats van een activiteit die losstaat van de dagelijkse beroepspraktijk. Uitgangspunt is direct verbinding met de beroepscompetenties; de doelen op het vlak van onderzoekend vermogen hangen direct samen met de beroepsbekwaamheid en daarmee samenhangende beroepstaken (zie VOION, 2024).

Omdat er nog weinig bekend is over een effectieve aanpak om onderzoekend vermogen tijdens een hele opleiding te ontwikkelen, kozen we voor het 4C/ID-model van van Merriënboer en Kirschner (2013) als ontwerpkader. Dit model gaat uit van de 'gehele-taak-benadering': complexe vaardigheden leer je het best in een complete, authentieke context in plaats van in losse vakken. Dat sloot aan bij onze keuze om onderzoekend vermogen niet als apart vak aan te bieden, maar te integreren in beroepstaken. Studenten ontwikkelden hun onderzoekend vermogen in betekenisvolle beroepssituaties die gedurende de opleiding steeds complexer worden, passend bij hun groei naar het leraarschap.

Van aanbod- naar vraaggestuurd

Opleiders stonden centraal bij de integratie van onderzoekend vermogen in het vernieuwde voltijdcurriculum. Zij moesten zich niet alleen een nieuwe visie op onderzoek eigen maken, maar ook hun eigen rol in het begeleiden van onderzoek en onderzoekend vermogen herdefiniëren.

De projectgroep onderzoekend vermogen werkte aanvankelijk aanbodgestuurd: er werd een visie op onderzoekend vermogen geschreven, leeruitkomsten geformuleerd, concreet lesmateriaal ontwikkeld en intervisiebijeenkomsten voor opleiders verzorgd. Deze formele inbedding van onderzoekend vermogen – als visie, leeruitkomst en concreet lesmateriaal waaruit geput kon worden – bood een structuur, maar bleek nog niet voldoende om het handelen van opleiders in de dagelijkse praktijk te ondersteunen. Tijdens de intervisiebijeenkomsten werd daarom gewerkt aan het creëren van een gemeenschappelijke taal en aan hoe je studenten ondersteunt in het ontwikkelen van onderzoekend vermogen. Een belangrijk hulpmiddel hierbij was een poster van de leeracyclus onderzoekend vermogen (zie Afbeelding 2), die een plek kreeg op elk leerplein in de hogeschool.

Afbeelding 2: Poster leeracyclus onderzoekend vermogen.

Ook de ervaren handelingsverlegenheid van opleiders was onderwerp van gesprek tijdens intervisiebijeenkomsten (zie ook van Dijk & Ommering, 2024). Vragen die opleiders inbrachten tijdens bijeenkomsten gingen onder andere over het creëren van bewustwording bij de studenten. Zo stelde een opleider de vraag: *"Hoe kunnen we studenten laten ervaren wat onderzoekend vermogen oplevert?"* Een andere opleider vulde aan: *"En hoe kunnen we studenten bewust onderzoekend vermogen laten inzetten?"*

Ook het dilemma wanneer onderzoekend vermogen ‘goed genoeg’ is en hoe je dat beoordeelt, was onderwerp van gesprek¹. Al deze vragen komen samen in één centrale vraag: *“Hoe kunnen we studenten begeleiden in het ontwikkelen van hun onderzoekend vermogen?”*

In deze intervisiebijeenkomsten bemerkten we als werkgroep het enthousiasme bij docenten over de te ontwikkelen geïntegreerde leerlijn onderzoekend vermogen. Tegelijkertijd vonden veel docenten het lastig om in de veelheid van veranderingen (een geheel vernieuwd curriculum en het werken op de leerpleinen), voldoende aandacht te besteden aan de ontwikkeling van onderzoekend vermogen.

Lessons learned

Tabel 1 vat onze ontwikkeling samen langs de twee onderwerpen uit de focus van deze bijdrage: de inrichting van de leeromgeving en de professionalisering van opleiders. Per onderwerp laat de tabel zien wat onze oorspronkelijke *wens* was, en hoe ons handelen zich ontwikkelde *van* twee gescheiden, aanbodgestuurde lijnen *naar* een vraaggestuurde aanpak waarin inrichting en professionalisering hand in hand gaan. Deze ervaringen vormden de basis voor twee werkzame principes die volgens ons bijdragen aan een duurzame integratie van onderzoekend vermogen in het voltijdcurriculum.

	Inrichting van de leeromgeving	Professionalisering van opleiders
Wens	Formuleren visie op onderzoekend vermogen en formuleren leeruitkomsten, lesmateriaal ontwikkelen.	Professionaliseren van opleiders in het een plek geven aan onderzoekend vermogen in hun onderwijs, door organiseren van intervisiebijeenkomsten.
Van	Inrichting van de leeromgeving en de professionalisering van opleiders zijn twee “gescheiden” lijnen, met elk eigen, aanbodgestuurde leervragen.	
Werkzaam principe	Het vinden van aanknopingspunten voor onderzoekend vermogen in leer- en beroepstaken van de leerkracht.	Professionaliseren van opleiders via zogenaamde frontprofessionals op de leerpleinen (train-de-trainer).
Naar	Inrichting van de leeromgeving en professionalisering gaan hand in hand door vraaggestuurd en vanuit visie onderbouwd te handelen.	

Tabel 1: Lessons learned

Werkzaam principe 1: Het vinden van aanknopingspunten voor onderzoekend vermogen in leer- en beroepstaken van de leerkracht.

Gaandeweg bleek dat de ontwikkelde documenten en intervisiebijeenkomsten opleiders nog onvoldoende hielpen bij het vormgeven van onderzoekend vermogen, omdat ze niet goed aansloten op hun dagelijkse praktijk. Opleiders en onderwijsteams hadden behoefte om samen, op het moment dat leertaken werden ontwikkeld, naar concrete leertaken te kijken. Hiermee verschoof onze aanpak van aanbod- naar vraaggestuurd.

Concreet onderzochten we als projectgroep samen met opleiders onderzochten waar in de verschillende onderwijseenheden logische aanknopingspunten lagen voor onderzoekend vermogen. Zo konden opleiders vanuit hun eigen lespraktijk en expertise keuzes maken: hoe ziet onderzoekend vermogen eruit in deze bijeenkomst, bij deze leertaak, in deze fase van de opleiding? Een aanknopingspunt is bijvoorbeeld een bestaande beroepstaak waarin de student een probleem uit de eigen stagepraktijk onderzoekt, zoals het vraagstuk van Tom over het organiseren van zijn rekenles.

¹. In het tweede deel van dit tweeluik richten we ons op de afstudeerfase en de eisen die we stellen aan het beoordelen van onderzoekend vermogen.

In plaats van dit als een losse onderzoeksoopdracht aan te bieden, maakten opleiders met studenten expliciet welke stappen van de leercyclus onderzoekend vermogen daarin terugkomen: het scherp krijgen van de vraag, het verzamelen of creëren van kennis met passende grondigheid, en het delen van de opbrengst met collega's op de stageschool. Zo wordt onderzoekend vermogen zichtbaar in een taak die er voor de student toch al was. Deze aanpak bood opleiders de mogelijkheid om vanuit eigen expertise en context onderzoekend vermogen een plek te geven in het curriculum, passend bij zowel hun onderwijspraktijk als de beroepspraktijk van de student.

Werkzaam principe 2: Professionalisering van opleiders: inzet van frontprofessionals op de leerpleinen

Elke onderwijsvernieuwing is gebaat bij actieve betrokkenheid van opleiders die hun ervaringen en expertise delen (Darling-Hammond et al., 2017), ook de integratie van onderzoekend vermogen in het (voltijd)curriculum. Hoewel intervisiebijeenkomsten waardevol bleken voor het uitwisselen van ideeën over hoe je onderzoekend vermogen een plek geeft in onderwijseenheden en in de begeleiding van studenten, waren momenten waarop alle opleiders aanwezig konden zijn lastig te realiseren. Daarom startten we in studiejaar 2022-2023 gestart met het werken met *frontprofessionals*.

Frontprofessionals zijn opleiders uit de eigen onderwijsteams die op hun leerplein als ambassadeur voor onderzoekend vermogen optreden. Per leerplein ging het om één of enkele opleiders, zodat er altijd een collega dichtbij was die meedacht. Zij ondersteunen hun collega's inhoudelijk en procesmatig: ze helpen bij het vinden van aanknopingspunten voor onderzoekend vermogen in concrete leertaken, en bij het gezamenlijk plannen en volgen van de ontwikkeling van studenten. Dat dit werkte, verklaren we doordat de ondersteuning plaatsvond op het moment en de plek waar opleiders ermee bezig waren - in hun eigen team en bij hun eigen leertaken - in plaats van op losse, gezamenlijke momenten.

Kritische reflectie

Terugkijkend plaatsen we enkele kanttekeningen, van opleiders en studenten. Voor opleiders bracht de verschuiving naar een vraaggestuurde aanpak veel op, maar vroeg deze ook tijd en bereidheid om de eigen lespraktijk tegen het licht te houden. In de veelheid van veranderingen (de gehele curriculumvernieuwing) bleef onderzoekend vermogen soms ondergesneeuwd. Bovendien maakte het werken met frontprofessionals de integratie sterk afhankelijk van een beperkt aantal betrokken opleiders; bij hun vertrek of overbelasting komt de verankering onder druk te staan. Een aandachtspunt voor andere opleidingen is hoe je deze rol breder belegt en borgt.

Vanuit het studentperspectief is de vraag in hoeverre studenten zelf ervaren wat onderzoekend vermogen hen oplevert en het bewust leren inzetten. Doordat onderzoekend vermogen geïntegreerd in beroepstaken aan bod komt, is het voor studenten niet altijd zichtbaar als een herkenbare, samenhangende leerlijn. Het expliciteren van onderzoekend vermogen in de begeleiding blijft daarom belangrijk.

Hoe nu verder?

Op de Marnix Academie is gaandeweg een in beroepstaken geïntegreerde leerlijn onderzoekend vermogen ontstaan. Steeds meer krijgen we zicht op de didactische kennis en vaardigheden die nodig zijn om onderzoekend vermogen te begeleiden. De ontwikkelingen rondom onderzoekend vermogen staan niet op zichzelf. Samen met scholen en andere partners in de regio werken we aan de opleiding van toekomstige leerkrachten en aan de verbinding tussen opleiding en beroepspraktijk.

Om deze verbinding te versterken, blijven we met elkaar in gesprek over de betekenis van onderzoekend vermogen in het dagelijks handelen. Daarmee rijst de vraag hoe deze geïntegreerde aanpak van onderzoekend vermogen tot uiting komt wanneer studenten de opleiding afronden. In het tweede deel van dit tweeluik verkennen we hoe onderzoekend vermogen zichtbaar wordt in de afstudeerfase.

Auteurs

Kitty Leuverink is als onderzoeker aangesloten bij het lectoraat Meertaligheid & Onderwijs aan de Hogeschool Utrecht. Na een aantal jaar op de pabo-opleiding (Marnix Academie) gewerkt te hebben, combineert ze nu haar kennis van het onderwijs met haar expertise in meertaligheid. kitty.leuverink@hu.nl

Carolien Duijzer is onderzoeker en opleider bij de Marnix Academie en houdt zich bezig met vraagstukken rondom opleiden, professionaliseren en leren op het grensvlak tussen opleiding en praktijk. c.duijzer@hsmarnix.nl

Marjolijn Peltenburg is als associate lector verbonden aan de Marnix Academie. Zij richt zich op onderzoek en innovatie op het gebied van professionalisering van opleiders en het creëren van 'leerrijke verbindingen' tussen opleidingsinstelling en beroepspraktijk. m.peltenburg@hsmarnix.nl

Referenties

- Darling-Hammond, L., Hyler, M. E., & Gardner, M. (2017). *Effective teacher professional development*. Learning Policy Institute.
- HBO-raad. (2009). *Kwaliteit als opdracht*. https://www.vereniginghogescholen.nl/system/knowledge_base/attachments/files/000/000/394/original/Kwaliteit_als_opdracht.pdf?1443430484
- Markauskaite, L., & Goodyear, P. (2017). *Epistemic fluency and professional education*. Springer.
- Munneke, L., Rozendaal, J., & van Katwijk, L. (2023). *Onderzoekend vermogen ontwikkelen tijdens je lerarenopleiding*. Uitgeverij Boom.
- van Dijk, M., & Ommering, B. (2024). Uitdagingen voor lerarenopleiders bij het integreren van onderzoekend vermogen [congresbijdrage]. Velon, Utrecht. Vereniging Lerarenopleiders Nederland, <https://velon.nl/>
- van Katwijk, L. (2020). *Empowering pre-service teachers through inquiry: Development of an inquiry stance in intended, implemented and attained curriculum of primary teacher education* [Dissertatie]. <https://doi.org/10.33612/diss.133327123>
- van Merriënboer, J., & Kirschner, P. A. (2013). *Ten steps to complex learning: A systematic approach to four-component instructional design*. Routledge.
- VOION. (2024). *Beroepsbeeld Leraar po, (v)so, vo en mbo*. <https://www.voion.nl/media/2cbj4ftr/beroepsbeeld-leraar-po-v-so-vo-en-mbo-mei-2024.pdf>
- In het tweede deel van dit tweeluik richten we ons op de afstudeerfase en de eisen die we stellen aan het beoordelen van onderzoekend vermogen.

Copyright (c) 2026, Kitty Leuverink, Carolien Duijzer, Marjolijn Peltenburg.

Dit artikel is gelicentieerd onder de Naamsvermelding 4.0 Internationaal licentie.